

SARNYAI CSABA MÁTÉ

**„HOGYAN LEHET SZERETNI A HAZÁT?”
ZADRAVETZ ISTVÁN EGY INTERJÚJA ÉS KÉT
SZENTBESZÉDE SZEGED – ALSÓVÁROS 1919
JANUÁR - MÁJUS**

**„HOW TO LOVE ONE'S HOMELAND?”
ONE INTERVIEW AND TWO HOMILIES OF ISTVÁN
ZADRAVETZ AT THE FRANCISCAN CHURCH AT SZEGED –
ALSÓVÁROS JANUARY – MAY 1919**

Before turning to the subject matter of our paper, the relevant biographical aspects need to be mentioned, such as the 1919 period of his career.

Through his interview given to Gyula Juhász in late January 1919, we also examine his relation to the secular and ecclesiastic radical movements that were emerging at the time.

Then, two of his sermons are inspected with the intention of establishing Zadravec's possible answer to our titular question.

Lastly, the above sources are interpreted with regard to his presumed criterion and value system, and to his view on man and society. Reflecting on the later ideological developments of the Horthy era, the above are extended to how his ideas can be viewed as an early articulation of the Christian-national program that later became known as the 'Szeged thought'.

Keynotes: Szeged, the 'Szeged thought', Christian-national program,

Kulcsszavak: Szeged, Szegedi-gondolat, haza, keresztény-nemzeti program

BEVEZETÉS

Mielőtt a tanulmányunk alcímében jelzett tárgyára térnénk, szót kell ejtenünk a témánk szempontjából hangsúlyos életrajzi elemekről, Zadravec pályájának 1919-es szakaszáról. Ennek felvázolását követően az általa 1919 január második felében, a költő Juhász Gyulának, adott interjújában keresztül igyekszünk rávilágítani arra, milyen volt a viszonya a körülötte felmerülő radikális világi és egyházi mozgalmakhoz. Majd két 1919 májusi szentbeszédéből kiindulva törekszünk rámutatni arra, hogy a tanulmányunk címében feltett kérdésre milyen zadraveczi válasz bontható ki. Végül a fentiekben bemutatott forrásokat abból a szempontból értelmezzük, hogy miért

és mennyiben tűnhetnek egy Zadravecz által vázolt világ – ember és társadalomkép kritérium rendszerének és értékrendjének. A Horthy-korszak későbbi eszmei-szellemi és ideológiai fejleményeinek tükrében felvetjük azt is, hogy mindezek tekinthetők az utóbb „szegedi gondolatnak” nevezett keresztény-nemzeti program egyik lehetséges korai megfogalmazásának is.

2. ZADRAVECZ ISTVÁN PÁLYÁJA A FORRADALMAK IDEJÉN¹

Az őszirózsás forradalom Zadraveczet Szegeden találta². 1918. október 31-én, a Károlyi-kormány megalakulásakor mondott szentbeszédében így fogalmazott: *”Ne gondoljátok, hogy a forradalomnak független Magyarország a célja. Bár ez volna, én szívemből kiáltanám rá az éljent. Vallás, pap, egyház, hazaüldözés az egésznek a mottója!”*³

A proletárdiktatúra, elsődlegesen a francia katonai jelenlét miatt, csupán néhány napig állt fenn Szegeden. Ez idő alatt, miután a budapesti kormányzótanács kimondta az egyház és az állam teljes szétválasztását, március 25-én a szegedi forradalmi kormányzótanács határozata alapján Zadraveczet letartóztatták. Kérdésére, hogy ez politikai okokból történt-e, hiszen ekkor a Károlyi-párt helyi szervezetének alelnöke volt, nem kapott választ. Két nap múlva a tiszavirág életű proletárdiktatúra exponensei elmenekültek a városból, így a páter is kiszabadult⁴.

István atya akkor kerül ismét a politika vérkeringésébe, amikor április 25-én, az előzőnap Bécsből Szegedre érkezett Gömbös Gyula javaslatára, az

¹ A tanulmány ezen rész korábbi formájában megjelent: Sarnyai Csaba Máté: Az autonómiáról nézetei egy papnak, 1919 március (P. Zadravecz István az ellenforradalom „Kapisztránja” a katolikus autonómiáról.) in: Magyarország és Európa 1919-1939. /Szerk. Döbör András és Kiss Gábor Ferenc/ BELVEDERE könyvek Szeged, 2001. 107-109.

² Zadravecz János - az István nevet a ferences rendbe való belépésekor vette fel - 1884-ben született Csáktornyan. Szülei papi pályára adták, tizennégy éves korában lépett be a franciskánusokhoz. A rend Rómába küldte tanulni, itt szentelték fel 1907-ben. Ezután a bajai, majd a gyöngyösi rendi iskolában teológiát tanított. 1915-ben került Szegedre, ahol házfőnök lett. Politikus alkatú ember lévén, a szöszéket gyakorta felhasználta arra, hogy az ige hirdetését politikai állásfoglalással kösse össze. A háború alatt tartott szentbeszédeivel jelentős népszerűsége tett szert hívei körében és a városban egyaránt.

³ Idézi: NAGYMIHÁLY SÁNDOR: *Zadravecz püspök, a szegedi Kapisztrán*. Bp. 1941.(a továbbiakban NAGYMIHÁLY) 49.

⁴ *A szegedi ferences rendház története /Historia Domus/*(a továbbiakban: HD) I. kötet 1820-1920.; 1919. március 25. 705. és 1919. március 27. 706.

országban először itt alakult meg az Anti Bolsevista Comite helyi szervezete, amely tagjai közé választotta. Ezt május 4-én hozták nyilvánosságra⁵.

A következő, szempontunkból két esemény miatt is fontos, időszak július közepe. 12-én a gr. Károlyi Gyula vezette kormányt felváltotta P. Ábrahám Dezső kabinetje. Horthy Miklós, ekkor még mint hadügyminiszter, felhívta a kormány figyelmét arra, hogy a sikeres ellenforradalmi katonai tevékenység érdekében szükséges - a még a június 5-i parancsa alapján szerveződő - nemzeti hadsereg egységes irányítása. Ezt egy külön felállítandó hadseregparancsnokság segítségével látta megvalósíthatónak.⁶ Miután Horthynak az antant tiltakozása miatt távoznia kellett a Hadügy Minisztérium éléről, megkapta a nemzeti hadsereg fővezérletét. Ezzel nagyjából egy időben, július 15-én, pedig Zdravec István a Klauzál téren felszentelte a Prónay-különítmény zászlaját⁷. Az ebből az alkalomból tartott nagyhatású beszédében az alakuló nemzeti hadsereg hivatását Hunyadi János pogány törökverő seregének küldetéséhez hasonlította⁸.

Horthy napi kapcsolatban állt ebben az időszakban Zdravec-cel. Ideológiai kérdésekről, politikai tendenciákról és perspektívákról egyeztettek.⁹ Zdravec később is gyakran vont párhuzamot a Szegedről való indulás hasonlatosságára építve a kormányzó Hunyadi János és Horthy Miklós, valamint a ferences Kapisztrán Szent János és saját maga között.

A Tanács-kormány augusztus 1-i lemondása után már csak rövid ideig, de nagy aktivitással működtek a Szegeden koncentrálódó ellenforradalmi erők. Horthy augusztus 9-i hadparancsában bejelentette fővezérré való kinevezését, és már másnap felkereste István atyát kérve tőle, hogy tábori papként csatlakozzon a Dunántúlra induló nemzeti hadsereghez. A guardián az ugyanezen a napon elmondott prédikációjában fogalmazta meg a maga hivatását: „*Két talizmánt viszek magammal: keresztet és Magyarországot*

⁵ Erről ld.: DR. KELEMEN BÉLA: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez (1919.) 1922.(továbbiakban: KELEMEN) 100.

⁶ BORÓVI JÓZSEF: *A magyar tábori lelkészet története*. Bp. 1992. (a továbbiakban: BORÓVI) 126.

⁷ Érdemes megjegyezni, hogy a zászlóánya Gömbös Gyuláné volt. Id. erről: KELEMEN 366.

⁸ BORSÁNYI GYÖRGY: *Páter Zdravec titkos naplója*. Bp., 1967. (a továbbiakban BORSÁNYI) 9.

⁹ Miklós Péter: *Konfliktus és szolidaritás. Szempontok Horthy Miklós és a katolikus egyház kapcsolatának értelmezéséhez* in: Egyháztörténeti Szemle 2007/2. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/konfliktus.htm>

térképét(...)felrázom mindenkiben a keresztényi érzületet és a nemzeti önérzetet. Azért élek, azért dolgozom, hogy a régi haza határaiból, a régi Magyarország földterületéből semmi el ne vesszen."¹⁰

József főherceg, mint kormányzó - a fővárosban megalakult Fridrich István vezette kormány hozzájárulásával - Horthyt az összes magyar haderő parancsnokává nevezte ki. Két nap múlva az Ábrahám Dezső vezette második szegedi kormány beszüntette működését, Horthy pedig 13-án Szegedről Siófokra utazott, ahol felállították a nemzeti hadsereg főhadiszállását. Horthy hatalmának 1919 novemberi biztosítása után a fővezérség a katonai táborigyelmeztető kar újjászervezését kezdeményezte¹¹. Bár a Huszár-kormány részéről a korábbi tevékenységük alapján országosan jóval ismertebb és elismertebb Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, illetve Bangha Béla jezsuita szerzetes neve is felmerült a tisztségre¹², a fővezér - Horthy Miklós - a magyar nemzeti hadsereg azon óhaját fejezte ki, hogy előbb apostoli táborigyelmeztető - majd a szükséges procedúra után - táborigyelmeztetőt azt a Zadavec Istvánt nevezzék ki: „*aki a keresztény világnézetért és a magyar nemzeti eszméért vívott küzdelemben mindkét forradalom idején kiváló és eredmény teljes tevékenységet fejtett ki és ezen szereplése következtében a hadsereggel immár elválaszthatatlanul összefonódott.*”¹³ Ezzel összecsengenek a szegedi ferences rendház Historia Domusának a pátertől közvetetten idézett sorai: „*Ő tudja, és nevetve mondogatja, hogy a sok lőtás-futással, ellenforradalmi gyűlésezgetéssel: vagy a hazamentők lajstromába írja be a nevét, vagy pedig az akasztófát kovácsolja össze magának.*”¹⁴ Innentől kezdve pályája 1921-ig töretlen.*

3. A „VITA COMMUNIS” ÉS/VAGY KOMMUNIZMUS 1919. JANUÁR

A Károly –féle népköztársasággal szembeni elégedetlenség erősödik, de még bő két hónappal a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt járunk. Juhász Gyula - a Historia Domus megfogalmazása szerint a „*kommunisták fővezére és*

¹⁰ Idézi: Kelemen 458

¹¹ A körletparancsnokságonként felállítandó táborigyelmeztető hivatalokról ld. 147055/eln.6.sz.- 1919. rendeletet. Idézi: BORÓVI 129.

¹² BORÓVI 132.

¹³Horthy Miklós levelét Csernoch János hercegprímáshoz. in: BORSÁNYI 33.

¹⁴ HD I. kötet 1820-1920.; 1919. május 6. 708.

¹⁵ A szegedi ferences rendház története /Historia Domus/ 1919. jan. 12. 701.

*egyleteiknek lelke*¹⁵ - felkereste a pátert, hogy a papság aktuális helyzetéről és az ország állapotáról egy interjúban véleményét kérje¹⁶. Egyszersmind azért is, hogy támogassa törekvéseiket, különösen az ország területi épségének megvédése érdekében. Az utóbb történetek fényében Zdravec itt olvasható gondolatai mindenképpen érdekes, és tovább gondolásra érdemes, adalékkal szolgálhatnak.

A Tűz című szegedi radikális hetilap hasábjain megjelent beszélgetésben az őszirózsás forradalmat már - eltérően az 1918. október 31-i idézett prédikációjától, és más későbbi megfogalmazásaitól - szükségesnek, igazságosnak, nagy bűnök és nyomorúságok megszüntetőjének nevezte. Ő már a Nagy Háború idején mondott szentbeszédeiben is megjósolta, hogy az istentelen háború után jön a nép ítélete. Juhász Savonaróla prófétai ítéleteihez hasonlítja azokat a szöszékről korábban elmondott szavait, melyek szerint: *„eljön az idő, amikor nem kaszárnyák és kardok kellene, hanem a kultúra templomai: iskolák és könyvesházak és az írók, tudósok, tanítók tolla fog diadalmas harcba fogni!”* Zdravec ebben a nyilatkozatában a demokrácia híveként aposztrofálja magát, hiszen mint ferences szerzetes önként vállalt szegénységben él. *„A kommunizmust mi a magunk körében már századok óta megvalósítottuk, vita communisban élünk”* - mondja. Ez a legideálisabb életközösség annak az embernek, aki szabadon és tökéletességre törekedve akarja földi hivatását teljesíteni.

A következőkben az előző év októberében létrejött radikális reformokat követelő szegedi papi tanács elképzeléseiről kérdezi a költő a gardiánt. A válasz megértéséhez röviden összefoglaljuk a fent említett reform törekvéseket.

Épp a Károly-féle népköztársaság kikiáltásának napján, „Magyarország megújítása hajnalán, 1918. október 16-án, a ferences rendház Historia Domus-át idézve, *”a szegedi alsópapság egyik-másik meggondolatlan tagja,* hozta létre a Délmagyarországi Papi Tanács Végrehajtó Bizottságát. *„Nem akarunk szembe helyezkedni Egyházunk hierarchiájával és dogmaival, de korszerű reformot sürgetünk”* írják paptársaiknak szóló kiáltványukban. Mivel a püspöki aula környékéről kiinduló mozgalom *„sohasem váltott ki őszinteséget a papság lelkéből. szakítsuk el végre magunkat a sima arcú udvaroncok befolyásától és csináljuk meg a mi ügyünket magunk, ő nélkülük”*

A Program pontjai: 1. A papnevelés gyökeres reformja. 2. Az alsópapság anyagi helyzetének rendezése. 3. Az országos papi nyugdíj intézmény bevezetése. 4. A papi szemináriumok, üdülőhelyek, nyugdíjas papi otthonok felállítása és betegsegélyező pénztár létesítése. 5. A párbér, kepe, stb. javadalmazási rendszer eltörlése. 6. A szolgálati pragmatika behozatala. 7. A

¹⁶ Páter Zdravec a világ és a papság dolgairól, írta: Juhász Gyula, in: Tűz II. évf. 3.szám 1919. január 23.

túl nagy lélekszámú plébániák decentralizációja és a szükséghez képest új plébániák felállítása. 8. A mise kivételével a többi szertartásnak anyanyelven való végzését. 9. Az országos autonómia létesítését, amelyekben az egyes egyházmegyék az egyházmegyei papság köréből a világi elem bevonásával titkos szavazással választják meg a püspöküket. 10. Az egyházmegyei zsinatok öt évenkénti tartása. 11. A kanonoki intézmény eltörlését, a káptalani vagyonnak a papnevelésre, papi nyugdíjra és rokkantalapra való fordítását. 12. A katolikus egyháznak szabad érintkezés az egyház fejével. 13. A szerzetesrendek fennmaradását a regulájuk teljes szabadságában. 14. A vallásoktatás kötelezettségét az összes iskolában, melyet a papság végez, úgyszintén a vallás mélyítésére szolgáló egyesületek létjogosultságát az iskolákban. 15. A felekezeti iskolák fennmaradása. 16. A vallás szabad gyakorlását. 17. A felekezeti egyesületek szabadságát és állami elismerését. 18. A szekularizáció esetén az egyházi alapok, épületek, szerelvények, műkincsek sérthetlenségét. 19. Szekularizáció esetén biztosítsák azon templomok és intézmények fenntartási alapját, melyeket a szekularizált alapokból tartottak fenn. 20. A cölibátus eltörlését minden korlátozás nélkül.

A fenti elképzelések kapcsán Zadravec megjegyezi, hogy szükségesnek tartja az egyházban is a haladást, elsősorban a gazdasági reformokat. A cölibátust azonban szerinte fenn kell tartani, mert *„eksztázis és szabadság nélkül nincs valódi lelki élet, nincsen papi értéktöbblet már pedig a család mind a kettőben bénítaná és akadályozná a lelkek atyját.”*

Aki nősülni akar az lépjen ki a papi rendből, de az egyház ne átkozza ki. *„Legyünk liberálisok másokkal szemben, önmagunkkal szemben pedig szigorúak!”* zárja le a beszélgetést.

4. ZADRAVECZ ISTVÁN HAZASZERETET - ÉRTELMEZÉSE 1919 MÁJUSÁBAN

Zadravec Istvánnak az első, szempontunkból fontos, egyházi beszéde¹⁷ a 1919. május 4-én hangzott el, épp az Anti Bolsevista Komite szegedi szervezetének megalakulásával egy időben, az alsóvárosi Ferences templomban. Már ezen a misén is megjelent a teljes tisztikar, élén a tábornokokkal.

A gardián a 23. zsoltár pásztor metaforájával kezdi szavait. Úgy értelmezi a közismert képeket, hogy azok - tekintet nélkül minden esetleges eltérésre - az emberek közti megértés teljességének kifejezései. Azt is implikálják, hogy egy igazi hatalom, egy igazi erő létezik a keresztényi szeretet összetartó ereje.

¹⁷ TONELLI SÁNDOR iratai 1919-1939. XIV. 10. 1. doboz Francia megszállásra vonatkozó iratok 1919/1920. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (M.N.L.CS.M.L.)

¹⁸ TONELLI SÁNDOR iratai 1919-1939. XIV. 10. 1. doboz Francia megszállásra vonatkozó iratok 1919/1920. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (M.N.L.CS.M.L.)

Zdravec fontosnak tart egy olyan igaz "ideát", a jézusi életmodellt, amelynek a fényében az emberek megértik, hogy testvérek. Így az erő nem válik egymással szembeni erőszakká, csak a közös jog együttes védelmét szolgálja. „*e hasonlata, s tanítása által Jézus a legnagyobb internacionalista.*” – hangzanak szavai.

Az ember szerinte kétféleképpen kötődik a világhoz, amelyben él: szellemi, vagyis világnézeti szempontból és anyagi érdekei által. A fent idézett jézusi értelemben, szellemi szempontból internacionalistának kell lenni, „*akár Szegeden él az az ember fehér rámába szorítva - akár Afrikában fekete rámába szorítva - akár Budapesten várja szorongva a történendőket*”.

A krisztusi internacionalizmustól lép tovább a páter a nemzet fogalmának értelmezése felé. A szónok úgy látja, nem az aktuális politikai küzdelmek révén jön létre a nemzet, hanem a nemzeti szellemben lévő erő alkotja a honszellemet. A hazát szeretni, védeni, hazafinak lenni jog és kötelesség: „*Sőt, annak hogy a nagy elv: "egy akol és egy pásztor" teljesüljön, előfeltétele a népek és nemzetek hazaszeretete. A nemzeti - és hazaszeretet alapja tehát a nagy internacionálé szeretetnek [...] Egyik a másikat feltételezi.*”

Beszéde következő részében nyíltan az aktuális helyzet felé fordul az egyházi és vállaltan aktuálpolitizál. Értelmezésében a történelmi hagyományokban gyökeredző Magyarország keresztény alapra épülő, független, önrendelkezéssel bíró, a Kárpátoktól szegélyezett „szent föld.”: „*belesápadna az, ki ezt a megszentelt földet, oly hazaáruló internacionálénak akarta kidobni!*”

Az általa elgondolt haza és nemzet képét tárgyalva teszi fel a szónoki kérdést a házfőnök: „*Hogyan képzelem el a fölépítését?*”. Ehhez először a közelmúlt és a jelen hibáit, vétkeit, bűneit kell feltárni. Olyan, kezdetben jogos, vágyak törtek fel a társadalom szenvedő tömegeiben, amelyek elkeseredésbe és jogtalanságba átsapva egészen a fennálló helyzetig, a proletárdiktatúra kilengéséig vezettek. „*Legutolsó gondolatként a vörös hadsereggel akartak hazát menteni s újra építeni. És a hazamentő vörös hadsereggel mint rablóbandával találkozunk!*”

A megszálló francia csapatok vezetői azt mondják, hogy „*amint a magyar nemzet önérzetre ébred, nemzeti kormánya lesz, tárgyalnak vele, s jogait visszaadva kivonulnak e hazából.*” Ekkor még nem volt tudható, hogy ebből mi valósul meg. Ebben a helyzetben a magyarság előtt álló feladatot egyértelműnek láttatja Zdravec: öntudatra ébredve menteni a történelmi hazát.

A pusztító internacionális szocializmus képével szembe állítja a „*nemes, nacionális szocializmus*” képét. Az utóbbi fogalom és gyakorlat a szónok értelmezésében röviden azt jelenti, hogy lett-légyen szó bármely társadalmi osztályról vagy politikai orientációról azok egyeduralomra ne jussanak, így elkerülhető a párturalom és az osztályharc egyaránt. Ehhez tartozik még, hogy a létrejövő szabad országban mindenki lehetősége és tudása szerint tudjon

érvényesülni. *„Ha ilyen szociális alapra helyezzük a hazát, akkor érvényesül a munka.”*, de ugyanakkor a szellemi munka is megkapja az őt megillető helyet. Ember és ember közötti különbség csak abban lehet, hogy *„ki bír többet tenni az édes haza oltárára”*.

Egy héttel később, május 11-én, tartott tábori miséjének prédikációja¹⁸ szorosán kötődik a korábban ismertetett szentbeszédéhez. Az előzőben a polgárság és a munkásság számára ad iránymutatást a hazaszeretet mibenlétéről az adott pillanatban, az utóbbiban is ugyanez a szándék vezérli csak most a főként katonai hallgatóság előtt.

Kiindulásként a számára legfontosabb katonai erényeket fogalmazza meg: *„Én a katonában két erényt láthatok csak: 1. a hazaszeretetet és 2. a fegyelmet.”*

A civil polgár hazaszeretete – Zadravec megglátása szerint - elsődlegesen magánérdekére és tulajdonára épül, és így többnyire érdek - és pártharcokba fullad. A katona ezzel szemben nem állhat egy egyén, egy politikai párt, vagy egy dinasztia privát érdekeinek szolgálatában: *„Mert ezek mind dulakodnak a haza adta hatalomért, míg ő a hatalom gyökerét, a haza fogalmát védi s szolgálja.”*

Az elmúlt évszázadokban a katonai nevelés célja a dinasztia, az uralkodó, és nem a haza szolgálata. A Habsburg–dinasztia a legkevésbé sem forrt össze a haza eszményével. A gardián különbséget tesz a magyarság érdekeit szem előtt tartó nemzeti király és a „fizetett király” között. Előbbi az, aki kifejezheti a nemzet egységét, *„Vér a nemzet véréből, lélek a nemzet lelkéből, test a nemzet testéből.”*

A katonák hazaszeretetének pártokra vagy kormányformára való tekintet nélkül a haza idealizált, keresztény - nemzeti eszményére kell épülnie. A fegyelem és a hazaszeretet erénye összefonódik a katonaságban. Ez a fegyelem *„az alapja minden hatalomnak, minden erőnek.”*

A rosszul értelmezett militarizmus, mint ahogyan ezt a háború megmutatta, pusztulás és szenvedés forrása. *„Ha azonban felette áll a pártérdekeknek, felette a kormányformáknak és egy a gerince: „hazám közbiztonságát megvédem”, akkor nem militarizmus a neve, hanem honszerelem!”* – jelenti ki István atya.

Záró gondolataiban külön szól a megújuló katonaság parancsnokaihoz. *„Minden katonában embert és magyart lássatok!”*- hangzanak szavai. Katonáknak és polgároknak a hazaszeretet összetartó erejére támaszkodva, címre és rangra való tekintet nélkül, össze kell fogniuk az ország újjáépítésében. E nagy újraépítésben *„velünk a jó Isten és a Magyarok nagyasszonya!”* fejezi be prédikációját Zadravec István.

¹⁹ TONELLI SÁNDOR iratai 1919-1939. XIV. 10. 1. doboz Francia megszállásra vonatkozó iratok 1919/1920. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (M.N.L.CS.M.L.)

5. ZADRAVECZ MEGNYILVÁNULÁSAI 1919 ELSŐ FELÉBEN ÉS A „SZEVEDI GONDOLAT” SZELLEMI GYÖKEREI

Már a háború alatti szentbeszédeiben is előre vetíti, hogy „*eljön az idő, amikor (...) iskolák és könyvesházak és az írók, tudósok, tanítók tolla fog diadalmas harcba fogni!*” Más szóval a kultúra, a szellem és az iskolák képzik a háború utáni át/újjaépítés valódi fundamentumát. Nem a forradalmak alapozhatják meg az ország megmentését és rekonstrukcióját. Hisz már az 1918. október 31. szentbeszédében is azt mondja, hogy „*Vallás, pap, egyház, hazaüldözés az egésznek a mottója!*”

A Juhász Gyulának 1919. januárjában, a forradalmak között, adott interjújában, a későbbi szentbeszédben említett, keresztényi eredetű nemes szocializmus forrása a krisztusi *vita communis*. Ez a legideálisabb életközösség annak, aki szabadon és tökéletességre törekedve akarja földi szent hivatását teljesíteni. A katolikus egyházon belüli reformok kapcsán az alsó papság jobb anyagi ellátását és az egyházi vagyon kezelésének újra gondolását tartja fontosnak. Ugyanakkor azonban elutasít bármilyen egyházfegyelmi vagy a hierarchiát érintő változtatási igényt, mert ez az egyház belső stabilitását és erkölcsi mértékadó szerepét veszélyeztetné. A klerikusok elmélyült belső lelki szabadsága átélte hitükre épül, mert „*eksztázis és szabadság nélkül nincs valódi lelki élet, nincsen papi értéktöbblet*”. Egy keresztény erkölcsi fundamentumra alapozódó fizikai, lelki, szellemi rekonstrukció hátterében a fentiekben vázolt, a hívek szemében stabil és autentikus egyház állhat. Ez az eklézsia keresztény erkölcsi- és hitközösség.

Az 1919 májusi szentbeszédre térve, ezekben láthatjuk, hogy a történelmi viharok után a társadalmi összefogás megeremtésének eszmei kiindulópontja, a jézusi életmodell, amelynek legfőbb kisugárzása a testvériség. Ez első szinten a különböző népek, fekete-afrikaiak – gondoljunk csak a Szegedet megszállva tartó francia gyarmati katonákra – vagy épp a háború és a forradalmak miatt szorongó magyarság közti keresztényi „internacionalizmust” jelenti. Ez a keresztény internacionalizmus szemben áll az országot és a nemzeteket további romlásba döntő proletár internacionalizmussal. Ebben a jézusi internacionalizmusban, a történelmi hagyományokban, és a földrajzi keretekben gyökeredzik a magyarságot összetartani hivatott keresztény-nemzeti szellem, amely a társadalom eltérő csoportjainak összetartozás tudatát hivatott megalapozni. Ez a közösségtudat akadályozza meg a magyar társadalom egyes csoportjai közt, az adott korban oly jellemző, erőszakot. A fenti eszmei alapokon nyugvó összetartozás tudat általánossá válva a nemzet öntudatra ébredését szolgálhatja. Ez a közös öntudat pedig egy idealizált „*nacionális szocializmushoz*” vezet, ahol minden egyes ember vagy csoport – munkás, értelmiségi, civil vagy katona - képességei szerint érvényesülhet a különbség egyedüli fokmérője a hazáért hozott áldozat nagysága. Ez a keresztényi alapú „*nemes szocializmus*” mentheti meg a nemzetet és őrizheti

meg a történelmi hazát. A társadalmi változás élén – Jó pásztor módjára – egy a magyarságot szolgáló, azt megtestesíteni hivatott nemzeti királyt képzel el Zadravecz.

A katonák szerepe nélkülözhetetlen és elsődleges ebben a társadalomképben. Ők az idealizált, mindenek – de főként pártok, részérdekek - felett álló hazaszeretet megtestesítői. Ők fegyelmezettségükkel példát adhatnak, és kell is, hogy adjanak, a parciális érdekek közt elvesző, a nemzeti közösség együttes érdekeit szem előtt tévesztő civil társadalomnak. Ha mindez együtt van, akkor „*velünk a jó Isten és a Magyarok nagyasszonya!*”

Az 1919-es proletárdiktatúra alatt meggyengült a hagyományos dualista gyökerű vezetőréteg. Ez ad lehetőséget arra, hogy felmerüljön nemzeti szellemben egy hagyományait őrző, ugyanakkor új szellemű - nem a szabadelvű politikai tradíciókra épülő - Magyarország megteremtésére irányuló törekvés. Ennek eszköze az, hogy a munkásság, a polgárság és a parasztság összefonódva leváltja a XIX. század második felében hatalmat gyakorló politikai elitet, a nemzeti szellemű középosztály vezetésével. Ennek az átalakulási elképzelésnek az ideológiai alapját képzti a Zadravecz által vázolt világ – ember és társadalomkép értékrendje. Ez tekinthető a később „szegedi gondolatnak” nevezett keresztény-nemzeti program egyik lehetséges korai megfogalmazásának.

JEGYZET

* Az első töréspont az a sok vitát kiváltó elképzelése, amelyet röviden a Kapisztrán-kultusz kibontakoztatásaként summázhatunk. Ennek jegyében Hunyadi János táborig papját a magyar hadsereg hivatalos védőszentjévé szerette volna nyilváníttatni¹. Horthynak szóban 1921. február 17-én tette meg javaslatát ez ügyben, majd írásban fordult a honvédelmi miniszterhez március 29-én. A proposíció ellen egyrészt tiltakoztak a protestánsok, hiszen a hadsereg egészére vonatkozó szent kultusz nyilvánvalóan ellenkezett egyházi tanításaikkal. Nem lelkesedtek azonban érte a katolikus püspökök sem, mivel részben a ferences rend esetleges túl hangsúlyozását, részben pedig eléggé szembetűnő személyes áthallásokat véltek felfedezni benne.

A királykérdésben elfoglalt pozíciója tovább nehezítette Zadravecz helyzetét a kor egyházi és politikai viszonyrendszerében. Egyházi méltósága, püspöktársai többségéhez hasonlóan inkább királyhúséget diktált volna a számára. Másfelől viszont, mint a fentiekben is láthattuk, a Horthy-rendszer politikai elitjéhez erős szálak kötötték. Az a pillanat, amikor egyértelműen állást kellett foglalnia a IV. Károly királyhoz átállt csapatok és a Horthyhoz hű hadsereg közötti budaörsi csata napja 1921. október 23-án. Zadravecz, ahogyan ezt tőle mint táborig püspöktől kategorikusan megkövetelték, elutazott Budaörsre, és kiállt a Horthyt támogató erők mellett. Ezzel a nehezen elkerülhető lépéssel egyházi körökben tovább gyengítette helyzetét.

Egyházi és politikai ellehetetlenüléséhez végül a frankhamisításban való közreműködése vezetett. A botrány 1925 végi kirobbanása után személye a Bethlen-kormánynak és az egyháznak egyaránt kényelmetlenné vált, így Zadraveczen benyújtotta lemondását.

A húszas évek végén teljesen megvált az aktív közéleti szerepléstől, visszavonul a budapesti ferences rendházába. Emlékiratai megírása után zárandokutat tesz a Szentföldre, erről egy kisebb könyvet is ír, majd a Szentföld című kiadványt és a Katholikus Lexikont szerkeszti. A bécsi döntéseket követően buzdító beszédeket tartva tért újra vissza a nyilvánosság elé.

A második világháború után mint háborús és népellenes bűnöst a népbíróság két évi szabadságvesztésre ítélte. 1954-ben részt vett a Keresztény Nemzeti Párt illegális szervezetében, majd 1960-ban olyan kispapokat szentelt fel, akiket, mivel szembefordultak az állam és az egyház között létrejött 1950-es „megállapodással” kizártak a központi papi szemináriumából. 1965-ben halt meg. Az esztergomi Ferences Rendház kriptájában nyugszik.

IRODALOM/REFERENCES

- BORÓVI JÓZSEF: A magyar tábori lelkészet története. Bp. 1992.
- BORSÁNYI GYÖRGY.: Páter Zadraveczen titkos naplója. Bp., 1967.
- DR. KELEMEN BÉLA: Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez(1919.) 1922.
- MIKLÓS PÉTER: Konfliktus és szolidaritás. Szempontok Horthy Miklós és a katolikus egyház kapcsolatának értelmezéséhez in: Egyháztörténeti Szemle 2007/2. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/konfliktus.htm>
- NAGYMIHÁLY SÁNDOR: Zadraveczen püspök, a szegedi Kapisztrán. Bp. 1941
- SARNYAI CSABA MÁTÉ: Az autonómiáról nézetei egy papnak, 1919 március (P. Zadraveczen István az ellenforradalom „Kapisztránja” a katolikus autonómiáról.) in: Magyarország és Európa 1919-1939. /Szerk. Döbör András és Kiss Gábor Ferenc/ BELVEDERE könyvek Szeged, 2001.
- TONELLI SÁNDOR iratai 1919-1939. XIV. 10. 1. doboz Francia megszállásra vonatkozó iratok Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (M.N.L.CS.M.L.)
- PÁTER ZADRAVECZEN a világ és a papság dolgairól, írta: Juhász Gyula, in: Tűz II. évf. 3.szám 1919. január 23.
- A szegedi ferences rendház története /Historia Domus/ 1919. jan. 12.
- A szegedi ferences rendház története /Historia Domus/I. kötet 1820-1920.; 1919. március 25. 705. és 1919. március 27. 706.